

Paweł Olszewski*

POLITYKA ZDROWOTNA NA BAŁKANACH A PLAN DLA ZDROWIA I DOBREGO SAMOPOCZUCIA NA BAŁKANACH ZACHODNICH (2021–2025)

DOI: 10.26399/meip.4(75).2022.21/p.olszewski

„Region Bałkanów Zachodnich od wieków zajmuje znaczącą pozycję w polityce państw ościennych i mocarstw, które trwale próbują zdominować tenże obszar. Wydarzenia lat dziewięćdziesiątych na Bałkanach nacechowane konfliktem zbrojnym i interwencją NATO miały szczególny wpływ na relacje między państwami europejskimi a Stanami Zjednoczonymi. Region określany w kategoriach geograficznych poprzez pojęcie Półwyspu Bałkańskiego, w wymiarze społecznym i politycznym charakteryzowany jako: „Bałkański Kocioł”, jest współcześnie postrzegany głównie przez pryzmat byłych państw członkowskich Socjalistycznej Federacyjnej Republiki Jugosławii i określany mianem „Bałkanów Zachodnich”. Państwa takie jak Chorwacja, czy też należąca do Unii Europejskiej i NATO Słowenia, zdecydowanie odcinają się od Regionu Bałkanów, wyrażając brak przynależności geograficznej, geopolitycznej, a nawet geohistorycznej¹. „Mimo występujących sprzeczności Bałkany stanowią pewną całość nie tylko w sensie geograficznym, lecz przede wszystkim historycznym. W znaczeniu geograficznym obejmują Półwysep Bałkański wraz z przylegającymi do niego wyspami na morzach Egejskim, Jońskim i Adriatyckim. Cieśniny tureckie Bosfor i Dardanele wraz z Morzem Marmara oddzielają Bałkany od

* Paweł Olszewski – dr hab., Instytut Studiów Politycznych, Polska Akademia Nauk, ORCID: 0000-0002-7539-1224.

¹ P. Olszewski, *Bałkany Zachodnie w polityce Unii Europejskiej*, „Myśl Ekonomiczna i Polityczna” 2010, nr 1(28), s. 176–201.

Azji, a ich północną granicę wyznaczającą rzeki Sawa i dolny bieg Dunaju aż do Morza Czarnego, które stanowi ich rubież wschodnią. W sumie jest to obszar liczący około 500 tys. km², ale nieobejmujący Bałkanów w rozumieniu historycznym, do których należą Rumunia, Bułgaria, Grecja, Albania, Jugosławia i powstałe z jej rozpadu republiki Serbii i Czarnogóry, Słowenii, Chorwacji, Macedonii oraz Bośni i Hercegowiny, a także Turcja, która jest państwem azjatyckim, ale z racji historycznych i utrzymania Tracji Wschodniej w części także bałkańskim. Historyczny zasięg Bałkanów obejmuje zatem większość terytoriów określanych jako Europa Południowo-Wschodnia, która w przeszłości stanowiła maksymalny zasięg zdobyczy tureckich w tym regionie”². W tym też regionie po zakończeniu wojen bałkańskich rozpoczął się skomplikowany proces odbudowy wzajemnych relacji bazujących na wspólnocie interesów i użytecznych korzyściach z działań o charakterze funkcjonalnym, wspomaganym przez społeczność międzynarodową, w tym przede wszystkim przez Unię Europejską i Organizację Narodów Zjednoczonych. Jednym z kluczowych elementów tejże współpracy stała się szeroko pojęta polityka zdrowotna, związana z odbudową społeczeństwa po konflikcie, podniesieniem stanu zdrowia i wdrożeniem rozwiązań umożliwiających rozwój ludności, dając także podłoże do budowy wzajemnych projektów i działań, których realizacja jest kluczowa dla wszystkich państw regionu i zdecydowanie dominuje nad sprzecznościami na tle narodowym i politycznym.

Dlatego też w niniejszym opracowaniu uwagę skupiłem na głównych aspektach polityki zdrowotnej na Bałkanach, a właściwie na mapie drogowej jaką przygotowała Międzynarodowa Organizacja Zdrowia dla Bałkanów Zachodnich, w celu zintensyfikowania rozwoju prozdrowotnego państw bałkańskich. Głównym zagadnieniem opracowania jest przedstawienie założeń dotyczących rozwoju indywidualnych celów zdrowotnych i priorytetów w polityce zdrowotnej, również w perspektywie Unii Europejskiej i jej aktywności na Bałkanach.

Na powyższe zagadnienie należy spojrzeć oczywiście szerzej w kontekście nie tylko działań organizacji, państw i analizy politycznej, lecz także jako na aspekt społeczny mający znaczący wpływ na rozwój dobrych relacji wewnątrz krajowych i pomiędzy państwami. „Zdrowie leży u podstaw dobrego samopoczucia obywateli. Poprawa zdrowia ludzkiego i zapewnienie dostępu do przystępnej cenowo, wysokiej jakości opieki zdrowotnej to kluczowy problem wszystkich krajów. System opieki zdrowotnej jest odpowiedzialny za zapobieganie problemom zdrowotnym, a także za ochronę obywateli przed

² M. Tanty, *Balkany w XX wieku. Dzieje polityczne*, Warszawa 2003, s. 7–8.

zagrożeniami zdrowotnymi. Jakość opieki zdrowotnej można mierzyć za pomocą wskaźników, takich jak szacowana oczekiwana długość życia w chwili urodzenia i liczba lat w zdrowiu. Należy zauważyć, że na środki te mogą mieć również wpływ inne czynniki, takie jak styl życia i zachowanie (np. kontroli systemu opieki zdrowotnej). Stan zdrowia w regionie Bałkanów Zachodnich znacznie się poprawił od przełomu tysiącleci. Oczekiwana długość życia wzrosła z 72 lat w 2000 r. do 76 lat w 2017 r.”³.

Europejski Program Pracy (2020–2025) – „Wspólne działanie na rzecz lepszego zdrowia”. Plan dla zdrowia i dobrego samopoczucia na Bałkanach Zachodnich (2021–2025) (...) „ma na celu dostosowanie wysiłków i wspieranie współpracy z partnerami regionalnymi, subregionalnymi i krajowymi/obszarowymi w celu realizacji celów politycznych, inwestycyjnych i technicznych, które realizują podstawowe priorytety EPW, które są ukierunkowane na pierwotne przyczyny złego stanu zdrowia i kluczowe słabości systemu opieki zdrowotnej. Mapa drogowa przedstawia kamień węgielny postępu w dziedzinie zdrowia w regionie w ciągu najbliższych pięciu lat i zaczyna się od tego, czego obywatele regionu oczekują od swoich władz ds. zdrowia. Ludzie chcą, aby władze zagwarantowały im prawo do powszechnego dostępu do wysokiej jakości opieki bez obawy o trudności finansowe, skuteczną ochronę przed nagłymi sytuacjami zdrowotnymi oraz możliwość rozwoju w zdrowych społecznościach, w których działania w zakresie zdrowia publicznego i odpowiednia polityka publiczna zapewniają lepsze życie w dobrze rozwiniętej gospodarce. Mapa drogowa przedstawia wizję, w jaki sposób Biuro Regionalne WHO dla Europy może wspierać władze ds. zdrowia w całym regionie w stawianiu czoła wyzwaniom zarówno indywidualnie, jak i zbiorowo. Ponadto plan działania to nowatorskie podejście subregionalne do osiągnięcia tych celów zarówno w ramach reagowania na pandemię COVID-19, jak i poza nią”⁴.

W niniejszym artykule, w celu przybliżenia czytelnikom zagadnienia kształtowania polityki zdrowotnej na Bałkanach, zostaną zatem przedstawione i przeanalizowane założenia mapy drogowej. Jest to o tyle istotne, że w rozważaniach na temat Bałkanów Zachodnich dominują kwestie polityczne, wojskowe, europeizacyjne i gospodarcze, a w znikomym stopniu aspekty zdrowotne.

³ OECD, *Government at a Glance: Western Balkans*, OECD Publishing, Paris 2020, <https://doi.org/10.1787/a8c72f1b-en>.

⁴ European Programme of Work (2020–2025) – “United Action for Better Health” ROADMAP FOR HEALTH AND WELL-BEING IN THE WESTERN BALKANS (2021–2025), Document number: WHO/EURO:2021-3435-43194-60508, World Health Organization 2021, <https://apps.who.int/iris/bitstream/handle/10665/345932/WHO-EURO-2021-3435-43194-60508-eng.pdf>.

Mapa drogowa składa się z ogólnej charakterystyki założeń, przedstawia postępy w zakresie zdrowia łącząc je ze zrównoważonym rozwojem, nawiązuje do pandemii COVID-19, podnosi kwestie luki zdrowotnej i sposobów na jej minimalizowanie, odnosi się do działań nie tylko na poziomie poszczególnych państw, lecz także subregionalnym i wskazuje na potencjalne rozwiązania umożliwiające wzmocnienie tychże procesów. Europejski Program Pracy (2020–2025) jest ściśle powiązany z Agendą Stabilnego Rozwoju 2030 i nawiązuje do jej głównych priorytetów, wśród których możemy znaleźć takie jak: zapewnienie zdrowego życia i promowanie dobrego samopoczucia dla wszystkich w każdym wieku; zmniejszenie nierówności w krajach i między nimi, likwidacja ubóstwa we wszystkich jego formach na całym świecie, wyeliminowanie głodu, osiąganie bezpieczeństwa żywnościowego i lepszego odżywiania oraz promowania zrównoważonego rolnictwa i szeregu innych⁵. Jednocześnie podkreśla konieczność równego traktowania wszystkich państw i pełne włączanie do działań i realizacji przyjętych założeń, wspomagając tym samym zmniejszenie luki nie tylko pomiędzy państwami bałkańskimi lecz także pomiędzy regionem a Unią Europejską. W procesie realizacji tych założeń przyjęto następujące cele: zmniejszenie odsetka śmiertelności matek i dzieci, liczby wypadków, zagrożeń ekologicznych, zużycia alkoholu, tytoniu i innych używek, ograniczenia zgonów spowodowanych chorobami zakaźnymi, podniesienie średniej długości życia, czy też zwiększenie wydatków na zdrowie. Zwiększenie inwestycji w gotowość na wypadek wystąpienia sytuacji kryzysowych, dofinansowanie systemu opieki zdrowotnej, wzmocnienie ochrony socjalnej, szczególnie wobec większego na Bałkanach niż w Unii Europejskiej bezrobocia i prognozy ubóstwa. Założono, że cele te można osiągać poprzez wdrażanie programów i wspólnych działań, ale tylko jeśli są one wsparte kompleksowym rozwojem gospodarczym państw regionu. W toku analiz wytypowano również bardzo szczegółowe założenia mające kluczowe znaczenie dla kształtowania polityki zdrowotnej państwa. Zaliczono do nich „bliższe przyjrzenie się nierównościom w korzyściach zdrowotnych obserwowanych w subregionie, a także między WB a krajami sąsiadującymi w UE, zwraca uwagę na potrzebę większych inwestycji w kilku obszarach, w tym między innymi: zdrowie dzieci i matek; programy szczepień przeciwko chorobom, którym można zapobiegać; wysiłki na rzecz rozwiązania problemu oporności

⁵ Resolution adopted by the General Assembly on 25 September 2015 [without reference to a Main Committee (A/70/L.1)] 70/1. Transforming our world: the 2030 Agenda for Sustainable Development, United Nations, General Assembly, 21 October 2015, <https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N15/291/89/PDF/N1529189.pdf?OpenElement>.

na środki przeciwdrobnoustrojowe; zdrowie psychiczne; a także poprawę profilaktyki i wczesnego wykrywania HIV, gruźlicy i zapalenia wątroby”⁶.

Najważniejszym elementem i skutkiem wdrożenia mapy drogowej ma być zniesienie luki rozwojowej nie tylko w regionie, lecz także pomiędzy regionem i Unią Europejską. Działania te mają być prowadzone do 2025 r. wspólnie z państwami bałkańskimi, które już rozpoczęły aktywne działania i współpracę w tymże zakresie. Luka nie zostanie zlikwidowana od razu, a prace nad zmianami wymagają regularności i konsekwencji we wdrażaniu założeń obejmujących cele polityczne, inwestycyjne i technologiczne. „Cele polityczne: Mapa drogowa ma na celu pozycjonowanie zdrowia wysoko nad programami zrównoważonego rozwoju i wzrostu państw bałkańskich oraz procesów międzyrządowych w subregionie. Ma na celu: ujednoczenie polityk na wszystkich poziomach i sektorach oraz między krajami/obszarami i partnerami wokół głównych priorytetów zdrowotnych EPW; ułatwianie integracyjnych i spójnych polityk i podejść operacyjnych do zdrowia w odpowiedzi na pandemię COVID-19 i odbudowy; oraz przyspieszenie zaangażowania państw i partnerów w celu zlikwidowania luki zdrowotnej. Cele inwestycyjne: Plan działania promuje inwestycje w zdrowie w krajach/obszarze i w całym subregionie; identyfikuje możliwości inwestycyjne zarówno w kraju, jak i dla partnerów; zapewnia inicjatywy zorientowane na wpływ, wspiera wzmocnienie systemów monitorowania i oceny oraz przejrzystą sprawozdawczość; zwiększa opłacalność poprzez łączenie zasobów krajów/obszarów, partnerów i partnerstw w dziedzinie zdrowia. Cele techniczne: Plan działania ukierunkowuje zapewnienie współpracy technicznej oraz wzajemnej wymiany i uczenia się w celu przyspieszenia rozwoju krytycznych punktów systemów opieki zdrowotnej w celu przyspieszenia reagowania na pandemię COVID-19 i odbudowy; ma na celu zlikwidowanie luki zdrowotnej między Bałkanami a Unią Europejską oraz odbudowanie systemów opieki zdrowotnej, które będą odporne na przyszłe kryzysy”⁷. W wywiadzie udzielonym Nuova Europa, dyrektor regionalny WHO/Europa dr Hans H. Kluge wyjaśniał, że „Plan działania dla Bałkanów Zachodnich na rzecz zdrowia i dobrego samopoczucia ma na celu zlikwidowanie różnic zdrowotnych między Bałkanami Zachodnimi a Unią Europejską. Jako dyrektor regionalny będę w pełni wspierać ten region w zwiększaniu średniej długości życia i świadomości zdrowotnej, zmniejszaniu śmiertelności dzieci i matek, zwiększaniu dostępu do powszechnej opieki zdrowotnej oraz szkoleniu pracowników służby zdrowia, wykorzystując zdrowie do zwiększania

⁶ European Programme of Work (2020–2025)..., *op. cit.*

⁷ *Ibidem.*

stabilności i zapewnienia dobrobytu mieszkańcom regionu. Ponadto plan działania ma na celu skupienie się na i inwestowanie w całe, solidne technicznie projekty, które mogą potencjalnie zająć się punktami krytycznymi w systemach opieki zdrowotnej subregionu. (...)”⁸. Odniósł się on również do współpracy regionalnej twierdząc, że „Współpraca subregionalna jest elementem składowym multilateralizmu i wspólnego dobrobytu, który nie pozostawia nikogo w tyle. Utrzymująca się luka zdrowotna pogłębiona przez pandemię wymaga pilnych, trwałych i zdecydowanych działań ze strony Bałkanów Zachodnich i partnerów. Solidarność i jedność są potrzebne do odpowiedzialnego budowania solidnych systemów opieki zdrowotnej i zdrowia publicznego, które są odporne i gotowe do stawienia czoła przyszłym wyzwaniom. Mapa drogowa będzie zawierać podstawowe priorytety zdrowotne, na które kraje Europy zgodziły się w Europejskim Programie Pracy 2020–2025, United Action for Better Health. Chcemy wzmocnić przywództwo organów ds. zdrowia w subregionie i ostatecznie nie pozostawić nikogo w tyle”⁹. W grudniu 2021 r. odbyło się spotkanie szefów rządów państw bałkańskich na którym wyrazili oni poparcie dla wdrożenia mapy drogowej, wzmocnienia współpracy w zakresie zdrowotnym i rozwoju wspólnych projektów prowadzących do minimalizacji luki rozwojowej. „Na spotkaniu w Budwie w Czarnogórze premierzy krajów Bałkanów Zachodnich przyjęli wspólne oświadczenie popierające Plan działania na rzecz zdrowia i dobrobytu na Bałkanach Zachodnich. Oświadczenie zostało przyjęte na spotkaniu w ramach Szczytu Premierów Inicjatywy Środkowoeuropejskiej, którego gospodarzem był premier Czarnogóry Zdravko Krivokapić, informuje agencja Anadolu. W oświadczeniu stwierdzono, że po wspólnym stworzeniu planu działania w zakresie zdrowia przez Bałkany Zachodnie i Światową Organizację Zdrowia (WHO), Biuro Regionalne dla Europy oraz po niedawnych rozmowach z partnerami, zgodzili się wzmocnić wspólne zaangażowanie na rzecz lepszego zdrowia i dobrego samopoczucia. „Zdajemy sobie sprawę, że systemy opieki zdrowotnej na Bałkanach Zachodnich były pod presją jeszcze przed pandemią COVID-19, co w coraz większym stopniu naraża kraje na ryzyko zatrzymania postępu, jaki poczyniły przed pandemią COVID-19. Potwierdzamy ambicję Bałkanów Zachodnich, by zlikwidować lukę zdrowotną w porównaniu z Europą. Ambicja ta doprowadziła już w ostatnich latach do znacznych postępów w średniej długości

⁸ Balkans: WHO, ‘Roadmap needed to bridge the health gap’, Interview with Dr. Hans H. Kluge, WHO/Europe Regional Director, Nuova Europa, 2.01.2022, https://www.ansa.it/nuova_europa/en/news/countries/kosovo/2022/01/02/balkans-who-roadmap-needed-to-bridge-the-health-gap_189559dd-c962-42c3-b4c8-ab85c0e3d13d.html.

⁹ *Ibidem*.

życia w subregionie, ale luka zdrowotna jeszcze się nie zmniejszyła i ogólnie rzecz biorąc, średnia długość życia na Bałkanach Zachodnich jest nadal krótsza niż w Unii Europejskiej, umiera więcej matek i dzieci, a ludzie wydają więcej swoich dochodów do dyspozycji na opiekę zdrowotną niż w pozostałej części Unii Europejskiej”¹⁰.

W toku prac nad mapą drogową wytypowano główne pola na których trzeba dokonać zmian aby wzmocnić strukturę zdrowotną w państwach bałkańskich. Wyznaczono, między innymi, wspólne priorytety dla regionu: „zwiększenie odporności na zagrożenia zdrowotne; zapewnienie ochrony finansowej i dostęp do leków; wzmocnienie POZ poprzez transformację cyfrową; zapewnienie wysokiej jakości opieki zdrowotnej i bezpieczeństwo pacjentów; promowanie usług z zakresu zdrowia psychicznego i opieki społecznej; zachowanie kapitału ludzkiego dla zdrowia; zwalczanie możliwych do uniknięcia chorób niezakaźnych; tworzenie zdrowego i zielonego środowiska; oraz umożliwienie wszystkim korzystania z korzyści wynikających ze szczepień”¹¹. Ponadto zestawiono je z potrzebami poszczególnych państw i przeanalizowano ich stopień realizacji oraz konieczność prowadzenia dalszych działań, tak by wyrównywać luki nie tylko pomiędzy regionem bałkańskim a Unią Europejską, lecz także pomiędzy państwami w regionie, tak by wspólnie reprezentowały ten sam potencjał. Tym samym w mapie drogowej przyjęto regulacje umożliwiające akcelerację działań w poszczególnych zakresach, tj.: „dbanie o zdrowie na szczycie politycznych programów WB i partnerów, dla których należy opracować strategię; zdrowie, budowanie społeczności partnerów strategicznych, aby zlikwidować lukę zdrowotną między nimi; ustanawianie wspólnych wysiłków w celu mobilizacji zasobów i wsparcia dla realizacji mapy drogowej; definiowanie i monitorowanie mierzalnych celów dla realizacji mapy drogowej”¹².

Powyższy program ma na celu nie tylko zintensyfikowanie działań w zakresie podniesienia jakości zdrowia mieszkańców państw bałkańskich, lecz także zdeterminowanie tychże krajów do zwiększania standardu opieki medycznej i przeciwdziałania złym praktykom. Ma także za zadanie podniesienie poziomu współpracy pomiędzy państwami w zakresie regionalnym i budowę jedności w oparciu o rozwiązania funkcjonalne. Program jest

¹⁰ Budva: The heads of the governments of the Western Balkans have adopted a statement in support of the Roadmap for Health, 3.12.2021, <https://theglobalfrontier.com/budva-the-heads-of-the-governments-of-the-western-balkans-have-adopted-a-statement-in-support-of-the-roadmap-for-health/>.

¹¹ Balkans: WHO, ‘Roadmap needed to bridge the health gap’..., *op. cit.*

¹² *Ibidem.*

elementem wspierającym i zachęcającym państwa regionu do rozwijania zadań z zakresu ochrony zdrowia oraz intensyfikowania procesów na poziomie krajowym i regionalnym podnoszących jakość i dostępność usług medycznych dla obywateli.

BIBLIOGRAFIA

- Balkans: WHO, 'Roadmap needed to bridge the health gap', Interview with Dr. Hans H. Kluge, WHO/Europe Regional Director, Nuova Europa, 2.01.2022, https://www.ansa.it/nuova_europa/en/news/countries/kosovo/2022/01/02/balkans-who-roadmap-needed-to-bridge-the-health-gap_189559dd-c962-42c3-b4c8-ab85c0e3d13d.html.
- Budva: The heads of the governments of the Western Balkans have adopted a statement in support of the Roadmap for Health, 3.12.2021, <https://theglobalfrontier.com/budva-the-heads-of-the-governments-of-the-western-balkans-have-adopted-a-statement-in-support-of-the-roadmap-for-health/>.
- European Programme of Work (2020–2025) – “United Action for Better Health” ROADMAP FOR HEALTH AND WELL-BEING IN THE WESTERN BALKANS (2021–2025), Document number: WHO/EURO:2021-3435-43194-60508, World Health Organization 2021, <https://apps.who.int/iris/bitstream/handle/10665/345932/WHO-EURO-2021-3435-43194-60508-eng.pdf>.
- OECD, *Government at a Glance: Western Balkans*, OECD Publishing, Paris 2020, <https://doi.org/10.1787/a8c72f1b-en>.
- Olszewski P., *Balkany Zachodnie w polityce Unii Europejskiej*, „Myśl Ekonomiczna i Polityczna” 2010, nr 1(28).
- Resolution adopted by the General Assembly on 25 September 2015 [without reference to a Main Committee (A/70/L.1)] 70/1. Transforming our world: the 2030 Agenda for Sustainable Development, United Nations, General Assembly, 21 October 2015, <https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N15/291/89/PDF/N1529189.pdf?OpenElement>.
- Tanty M., *Balkany w XX wieku. Dzieje polityczne*, Warszawa 2003.

POLITYKA ZDROWOTNA NA BAŁKANACH A PLAN DLA ZDROWIA I DOBREGO SAMOPOCZUCIA NA BAŁKANACH ZACHODNICH (2021–2025)

Streszczenie

Plan dla zdrowia i dobrego samopoczucia na Bałkanach Zachodnich (2021–2025) jest elementem rozwoju systemu ochrony zdrowia, zwiększenia jego konkurencyjności i wzmocnienia bezpieczeństwa krajowego i regionalnego obywateli poprzez podniesienie poziomu zabezpieczenia medycznego. Niniejszy artykuł przedstawia i analizuje jego założenia, stanowiąc jednocześnie prelude do dalszych pogłębionych badań w tym zakresie.

Słowa kluczowe: Bałkany Zachodnie, Światowa Organizacja Zdrowia, zdrowie, mapa drogowa

HEALTH POLICY IN THE BALKANS AND PLAN FOR HEALTH AND WELL-BEING IN THE WESTERN BALKANS (2021–2025)

Abstract

The Plan for Health and Well-Being in the Western Balkans (2021–2025) is part of the development of the health care system, increasing its competitiveness and strengthening national and regional security of citizens by raising the level of medical security. This article presents and analyzes its assumptions, while providing a prelude to further in-depth research in this area.

Keywords: Western Balkans, World Health Organization, health, roadmap

Cytuj jako:

Olszewski P., *Polityka zdrowotna na Bałkanach a Plan dla zdrowia i dobrego samopoczucia na Bałkanach Zachodnich (2021–2025)*, „Myśl Ekonomiczna i Polityczna” 2022, nr 4(75), s. 39–47. DOI: 10.26399/meip.4(75).2022.21/p.olszewski

Cite as:

Olszewski P. (2022). ‘Health policy in the Balkans a Plan for health and well-being in the Western Balkans (2021–2025)’. *Myśl Ekonomiczna i Polityczna* 4(75), 39–47. DOI: 10.26399/meip.4(75).2022.21/p.olszewski